Mai amintim dintre articolele incluse în acest volum: *Flexiunea nominală cazuală*, *Structuri cazuale omonime*, *Articularea şi articolul în limba română*, *Vehicularea informaţiei sintactice*, *Statutul morfosintactic al unor adverbe*, *Editarea materialului folcloric*, *Despre cuvintele polisemantice* etc.

Toate articolele şi studiile lui Viorel Hodiş sunt scrise cu aceeaşi vervă şi cu o atenţie deosebită acordată coerenţei şi supleţei raţionamentelor, astfel că lectura nu poate să fie decât una instructivă pentru toţi cei care sunt interesaţi de gramatica limbii române.

Aceste articole pot fi utile şi prin faptul că propun o metodă analitic-descriptivă originală, ce poate fi luată drept model de către cei care se îndeletnicesc cu studiul limbii române.

Al doilea volum include şi o serie de recenzii (Al. Graur, S. Stati, Lucia Wald, *Tratat de lingvistică generală*; S. Stati, *Interferenţe lingvistice. Din istoria relaţiilor lingvistice cu alte ştiinţe* etc.), interviuri (*Întâlnire cu poetul polon Tadeusz Sliwiak*, *Interviu cu prof. dr. Witold Mańczak* etc.) şi note (*Cracovia universitară*, *Întâlnire la Lund*) la fel de interesante, astfel că, drept concluzie, recomandăm cărţile lui Viorel Hodiş tuturor celor împătimiţi de studiul limbii române, dar, mai cu seamă, celor întrucâtva avizaţi în astfel probleme, dat fiind faptul că nivelul de complexitate al expunerilor este unul ridicat.

NICU STEJEREAN
Universitatea „Babeş-Bolyai”
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea, 31

FELICIA ŞERBAN, *Lirica populară românească între est şi vest. Studiu comparat de poetică,* Cluj-Napoca, Editura Casa Cărţii de Ştiinţă, 2005, 166 p. + 12 tabele

Cartea doamnei Felicia Şerban – întemeiată, în bună parte, pe o excelentă teză de doctorat susţinută în martie 1973 – rezistă cu temei în actualitatea ştiinţifică prin câteva coordonate cruciale. Profilul ei original, neconcurat de atunci şi până azi, marcând o perspectivă importantă a cercetărilor stilistice – îi asigură perenitatea, cartea putând fi citită, cum precizează autoarea în *Cuvânt după trecerea anilor,* „ca o poetică a liricii populare, întreprinsă comparativ, cu mijloacele lingvisticii” (p. 5). Destinul editorial ingrat al cărţii, determinat de o istorie recentă, este bine explicat în acelaşi context al cuvântul autoarei: „Primele tentative de a publica această carte, începând cu anul 1978, s-au lovit de prejudecăţi referitoare la poezia maghiară şi rusă, luate ca termen de comparaţie. De ce rusă? De ce maghiară? Argumentele nu serveau la nimic în faţa unor prejudecăţi, antipatiile naţionaliste şi experienţele tragice din istoria noastră erau mai puternice. Zadarnic aveam în faţă tezaure de creaţie populară autentică, de o forţă artistică întru totul remarcabilă, cum în restul Europei sunt greu de găsit. Nu ne putem schimba locul pe hartă. Putem însă cerceta prin ce suntem diferiţi de ceea ce ne înconjoară. De la est spre vest, structura genurilor literare populare se schimbă, printr-o imixtiune a liricului în epic, dar şi ca pondere a narativului în lirică, şi se pot urmări liniile demarcatoare, «izoglosele» trăsăturilor specifice ale genurilor literare” (p. 6).

Aşadar, actualitatea cărţii se impune nu numai ca o necesară *restitutio* – reparatoare a unei imixtiuni „politice” în ştiinţă ori ca o necesară corectură a unor obtuzităţi abia depăşite în zilele noastre, ci şi ca dovadă peremptorie a unei cercetări ştiinţifice asupra specificităţii liricii populare româneşti. În acelaşi timp, punerea în lumină a acestei specificităţii răspunde unei oportune, neperimate şi fireşti nevoi de cunoaştere, legitate generală arhicunoscută, organic integrată comparatismului, ştiut fiind că „orice act gnoseologic se realizează, în ultimă analiză, prin comparaţie” (p. 143). Cu atât mai mult cu cât caracterul particular al liricii populare româneşti se conturează în cartea Feliciei Şerban, cercetare unică în felul ei, printr-o multiplă perspectivă comparativă, începând

„cu poezia cultă (creaţia lui Alecsandri, Eminescu, Arghezi, Blaga), cu poezia epică şi proza populară, cât şi cu poezia populară a unor popoare învecinate”. Se reliefează astfel specificul *liricii* populare, în comparaţie cu epica şi proza, pe de o parte, iar pe de altă parte, din comparaţia cu poezia cultă rezultă ceea ce este specific liricii *populare.* Al doilea palier major al cercetării se realizează prin punerea în paralel a faptelor stilistice româneşti cu cele ale liricii altor popoare, din care se detaşează specificul românesc, în contextul unei poetici mai generale a liricii populare.

Trebuie precizat neapărat că această cercetare este fundamentală în acest domeniu, iar rezultatele ei sunt valide şi preţioase nu numai pentru folosul strict ştiinţific, ci şi pentru conştiinţa apartenenţei noastre la o cultură, care se presupune că trebuie să fie pătrunsă de specificul limbii şi a valorilor ei particulare, sub imperativul atât de vechi şi de mereu valabil al cunoaşterii de sine, mai acut azi ca oricând, într-o conjunctură specială a intrării culturii române într-un mozaic de culturi europene. Revelator în acest sens îmi pare, de exemplu, unul dintre numeroasele rezultate ale comparatismului în studiul limbii poetice, anume acela privind analiza structurii metaforei, ştiut fiind că procedeele poetice sunt organic legate de limba în care se exprimă. Felicia Şerban identifică în materialul cercetat 47 de tipuri de metafore, dintre care 39 se găsesc şi în lirica populară românească din momentul Alecsandri, pe când în lirica autentic populară românească sunt în uz 24 de tipuri, faţă de cele câte 8 categorii folosite în lirica populară maghiară şi în cea rusă. Statistica este semnificativă şi pentru favorizarea varietăţii structurii metaforei într-o limbă analitică, precum cea română, faţă de limbi cu altă structură gramaticală. Concluzia trimite la însăşi condiţia stilului, ştiut fiind că acesta este determinat de variaţiile individuale (p. 147). Din perspectiva stilisticii, comparaţia între diferite limbi „facilitează observarea tendinţelor generale ale limbajului poetic şi a diferenţelor semnificative; nu numai atât: comparaţia poate servi unei interpretări corecte a rezultatelor cercetării efectuate asupra stilurilor unei limbi” (p. 148).

Mai trebuie subliniat faptul fundamental că cercetarea ştiinţifică „presupune ca metodă de lucru comparaţia sistemică” (p. 143), iar comparatismul în studiul limbii poetice este reafirmat de lingvişti mai ales în domeniul stilisticii, cercetarea putând stabili astfel „distincţii şi tendinţe generale” (p. 144). Tezaurele despre care vorbea autoarea, cuprinse ca material de studiu în laboratorul cercetării sale stilistice, sunt culegeri de „creaţie populară *autentică* şi încă *vie*, de o forţă artistică remarcabilă”, dintre acelea care nu se mai găsesc la popoarele din vestul Europei, deşi, în arealul occidental de cultură, acestea ar fi fost preţuite acum la justa lor valoare, mai ales pentru că fenomenul dispariţiei folclorului din viaţa sătenilor din ţările avansate ale civilizaţiei moderne a devansat cu mult momentul istoric oportun pentru culegerea creaţiilor şi obiceiurilor autentice. Şi în estul Europei au rămas de fapt puţine enclave de folclor autentic active încă, alterarea acestora având cu totul alte motive, sociopolitice în special, în cei cincizeci de ani de construire a socialismului românesc. Estul Europei a avut însă avantajul că interesul ştiinţific al cercetătorilor folclorişti avizaţi s-a manifestat plenar încă din începutul secolului trecut, ceea ce a fost salvator pentru înregistrarea ştiinţifică a creaţiilor populare.

Totodată, cartea Feliciei Şerban împlineşte o necesară impunere în circulaţia ştiinţei a domeniului comparatist poetic, ca o realizare excepţională în contextul dificultăţilor întâmpinate de metoda aplicată în stilistică, dificultăţi proporţionale cu gradul de complexitate al obiectului de studiat. Acest obiect este, în viziunea autoarei, textul poetic, care prezintă „cel puţin patru niveluri stilistice: (1) al oricărui enunţ, (2) al oricărui enunţ poetic, (3) al genului şi speciei în care se încadrează, (4) al notei individuale pe care o prezintă faţă de primele trei niveluri. Se poate menţiona şi existenţa altor niveluri, cum ar fi cel al unui curent, al unei şcoli literare sau, pentru o producţie populară, totalitatea creaţiei populare. Structura acestora este cunoscută, în măsură mai mare sau mai mică, după gradul de cultură, de receptorul textului poetic” (p. 144). Felicia Şerban observă un fapt simptomatic al epocii cercetării sale, anume acela că materialul descriptiv asupra nivelului stilistic 4 era abundent, studiile asupra „limbii şi stilului” unor scriitori dominând multă vreme în preocupările stilistice, dar „studiile de sinteză, referitoare la nivelurile superioare, pornind de la acest material, au întârziat să apară”. Această oportunitate este împlinită prin excelenţă de cartea Feliciei Şerban, cu o propensiune specială spre definirea particularităţilor limbajului poetic, în sensul în care lingvistul poate înfăptui, prin comparaţie, o poetică generală, aşa precum literatura comparată tinde s-o facă

(cf. Al. Dima). În această privinţă, din punctul de vedere al lingvistului, orientarea spre o poetică generală nu poate depăşi, cum cu precizie concluzionează Felicia Şerban, „forma specifică adoptată de procedeele poetice în diferite limbi”, încât în limbi de structură diferită poetica se îndepărtează de realizarea concret lingvistică. Accentul semnificativ al întregului proiect este rezumat cu claritate de autoarea poeticii liricii populare româneşti: „Oricât am voi să delimitam elementele poetice de mijloacele stilistice ale limbii, caracterele unui gen, ale unei specii literare sau ale unui curent artistic de sistemul poetic în ansamblul lui – pe de o parte – şi inovaţia unui poet în raport cu tradiţia – pe de altă parte, fenomenele nu pot fi total detaşate fără a se tăia nişte legături vitale, pentru că între toate aceste niveluri stilistice există o continuă osmoză” (p. 146). Îmi pare de asemenea validă şi rezistentă în timp ideea fundamentală că limba are un rol determinant asupra artei cuvântului, perspectivă dominantă în stilistica şi retorica actuală, până recent, când începe să se revigoreze o mai veche ecuaţie a esenţei artei, anume aceea a esteticii care ipostaziază o artă prin cuvânt, prin imagine, prin sunet.

În ordinea de idei a comparaţiei rezultatelor cercetării asupra stilurilor unei limbi, ţin să subliniez rezultatele cercetării doamnei Felicia Şerban în domeniul frecvenţei şi analizei verbului, care devin elocvente apoi prin comparaţia cu alte limbi. De exemplu, frecvenţa mare a verbului în lirica populară nu reflectă o modificare a caracteristicii liricii populare ca specie, ci se relevă ca o particularitate a liricii populare româneşti, explicabilă prin preferinţa de a caracteriza şi prin verb, nu numai prin substantiv, preferinţă care excelează în lirica populară maghiară, unde verbul are rolul principal. Analiza verbului în poezie este o preocupare constantă a Feliciei Şerban, prelungită şi dincolo de această carte, în mai multe studii, devenite de referinţă, precum cel dedicat prezentului în lirica cultă. La fel de pertinente sunt concluziile rezultate din numeroase exemple în ceea ce priveşte rolul *cuvântului* ca funcţie de creator de imagini, statuând constatarea că în poezia cultă numeroase metafore se exprimă prin puţine cuvinte, complexele de figuri pot fi foarte dense, pe când în poezia populară figurile sunt create din îmbinarea unui grup larg de cuvinte, fiind rarefiate. Un alt set de concluzii priveşte faptul că poezia populară românească este mai apropiată de poezia cultă decât lirica populară maghiară ori rusă, din perspectiva rolului funciar al cuvântului ca bază a figurii stilistice, precum, tot cu valoare de generalitate, sunt constatările privind procedeele dominante în lirică, în cea populară atributul tipic al figurilor asemănării fiind exclusiv reprezentat prin asocierea figurativă, iar liricii culte îi este propriu mai ales complexul de figuri.

Faptul cel mai impresionant, din unghiul meu de apreciere, îmi pare sublinierea făcută de Felicia Şerban în ceea ce priveşte unicitatea fiecărui text poetic: „fiecare poezie este un unicat, descrierea ei integrală, în toată complexitatea rămânând irealizabilă” (p. 151). Trebuie spus neapărat că această imposibilitate este urmare a perspectivei teoretice majore a poeticii de tip structuralist, în care, bine spune autoarea, „nu opera este obiectul de studiu, ci proprietăţile acestui discurs”, ceea ce are, din perspectiva unei alte poetici, în speţă cea preconizată de lingvistica integrală, o cu totul altă orientare analitică şi de concepţie. Totuşi, ceea ce autoarea numea, în 1973, „această orientare modernă faţă de text”, intuind chiar schimbarea de paradigmă teoretică, cum conştientizează acum, în *Cuvântul după trecerea anilor:* „teoria textului nu se născuse încă, ceea ce nu m-a împiedecat să studiez construcţia poeziei populare tratând fiecare creaţie în parte drept *text,* parte a unui complex de texte” (p. 5), se depărtează substanţial de studiul proprietăţilor discursului. Dificultăţile decurse din orientarea sistemic pozitivistă a structuralismului se pot surmonta prin abordarea unei perspective coşeriene asupra limbii, teorie numită şi lingvistică integrală, în care dimensiunea sensului este realizabilă exclusiv în text, textul poetic fiind însăşi limba, cu toate posibilităţile ei intrinseci, în manifestarea lor. Deci, în acest areal de concepere, descrierea integrală a poeziei ca text şi a complexităţii ei ca limbaj poetic devine posibilă. Ceea ce, *avant la lettre* faţă de actuala extensie a integralismului, Felicia Şerban intuia într-un fel, circumscriind ideea unei continue osmoze între nivelurile stilistice ale unui text poetic.

Cea mai importantă şi bine delimitată ca postulat mi se pare aria tematică a cărţii Feliciei Şerban, respectiv calitatea de studiu comparat de poetică, prin argumentul căreia se susţine caracterul de abordare emblematică în felul ei, atât ca instrumentar de analiză, cât şi prin materialul analizat;

într-o epocă în care poetica abia se circumscria ca principii moderne, iar tendinţa de a identifica anumite structuri în textul literar este, de fapt, un fel de prefigurare a domeniului vast ce a devenit apoi lingvistica textului. Felicia Şerban, cu intuiţia lingvistului-stilistician atent la fenomenele analizate, realizează în anii '70, *avant la lettre*, trecerea de la sintaxa textului la structura textuală, pe un teren viran atunci, acum dezvoltat foarte mult analitic, precum o face Sorin Stati în investigaţiile sale transfrastice. Modul abordării comparatiste era în mare vogă ştiinţifică încă din veacul trecut, excelând în studiul literaturii şi folclorului (T. Papahagi, Al. Dima), a motivelor în general, dar nu aplicat la nivel de limbă, la stilurile limbii ca model de descriere macrolingvistică. În acelaşi timp, domeniul tematic de literatură (populară) se pretează foarte bine la grila formalistă de analiză, formalismul intrând în eşafodajul cercetării româneşti aproape simultan cu structuralismul. Accentul special – imperios necesar – al pregătirii filologice incumbă pentru o asemenea cercetare cunoaşterea mai multor limbi, ceea ce nu este la îndemâna oricărui analist; în această privinţă cazul Feliciei Şerban este unul foarte fericit, lingvista având acces nemediat la baza concretă de texte în limbile respective, rusă şi maghiară. Câştigul ştiinţific nu s-a perimat, mai ales că, în perimetrul ştiinţific european ori internaţional, în toată anvergura comparatismului din epocă (anii '60–'70 ai secolului trecut), nu s-a pornit de la limbă ca investigaţie specifică. Aşadar, întrebările la care cartea Feliciei Şerban încearcă şi reuşeşte să dea răspunsuri sunt abordabile numai în această perspectivă de stilistică comparată, în care poetica liricii populare se fundamentează „cu mijloacele lingvisticii". Cercetarea de mare acribie a Felicei Şerban dă seamă, în cele din urmă, precum arată autoarea şi în textul de pe coperta a 4-a, de felul cum „sunt folosite elementele de limbă, care sunt configuraţiile compoziţionale şi figurile predilecte" în lirica populară. Totodată, finalitatea studiului poetic de acest fel răspunde la imperativele unei poetici care poate identifica aceleaşi procedee, cu pondere variabilă, dincolo de inerentele diferenţe ale tipului de limbi în care se exprimă creaţia lirică populară. Astfel, se pot trasa, de la est spre vest, liniile demarcatoare ale trăsăturilor specifice genurilor literare, revalidând conceptul teoretic al acestora în folosul analizei, într-un context ideatico-teoretic al apetenţei pentru prăbuşirea genurilor, foarte la modă în epoca celei de-a doua jumătăţi a secolului trecut. Este important de subliniat că aceste linii, arată autoarea, au proprietăţile unor izoglose şi se observă că structura genurilor literare populare se schimbă, parcurgând spaţiul de la est spre vest, la est – caracteristica liricii ruse – este „subiectul" care poate fi povestit, „pe când epica este narativă prin excelenţă, lipsită de elemente lirice". La vest de ţara noastră, în lirica maghiară, „epica, sub forma baladei, este impregnată cu elemente lirice, iar lirica are şi ea elemente narative".

În final, insist asupra faptului că volumul semnat de Felicia Şerban reflectă un parcurs investigaţional particular, cu rezultate ştiinţifice oportune şi perene, dincolo de ancorarea teoretică oprită într-un timp anume, rezistând cu folos emblematic şi mai ales interesant, şi acoperind cu maximă competenţă un teren viran al studiilor stilistice. Şi, nu în ultimul rând, găsesc cuvenit a menţiona caracterul instructiv al cărţii, cel numit de autoare „pagini de istorie despre vremea când lingvisticii… i se deschideau perspective cu totul noi" (p. 5), mai ales pentru că un lector avizat poate detecta în acestea modul în care unele idei ale Feliciei Şerban se apropie, prin prefigurare, de statuarea unor ferme conceptualizări în noile valuri care au acoperit „plajele îmbietoare ale multora dintre vechile cercetări".

RODICA MARIAN
Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară
„Sextil Puşcariu"
Cluj-Napoca, str. E. Racoviţă, 21